

มันสำปะหลัง

สารบัญ

แหล่งกำเนิด และนิเวศวิทยา	1
แหล่งปลูก.....	3
เนื้อที่	3
ผลผลิตรวม.....	3
ผลผลิตเฉลี่ย	3
พันธุ์.....	4
การเตรียมดิน	5
วิธีการปลูก	6
การกำจัดวัชพืช	6
การใส่ปุ๋ย	6
โรค และการป้องกันกำจัดโรค.....	7
แมลงศัตรู และการป้องกันกำจัดแมลง.....	7
ระบบการปลูกพืชและการปลูกพืชแซมมันสำปะหลัง.....	8
การเก็บเกี่ยว	8
มันสำปะหลังพืชกินดินหรือไม่.....	9
การใช้ประโยชน์	10
การแปรรูป	10
การตลาดมันสำปะหลัง (รูปที่ 1).....	11
องค์ประกอบของมันสำปะหลังที่ใช้เป็นอาหารสัตว์.....	12
กรดไขมันในมันสำปะหลัง.....	13
การผลิตแอลกอฮอล์จากมันสำปะหลัง (รูปที่ 2)	15
มูลนิธิสถาบันพัฒนามันสำปะหลังแห่งประเทศไทย.....	ผลิตพลาด! ไม่ได้กำหนดที่ค้นหนังสือ
บรรณานุกรม.....	17

มันสำปะหลัง

Cassava : *Manihot esculenta* Crantz

Family : Euphorbiaceae

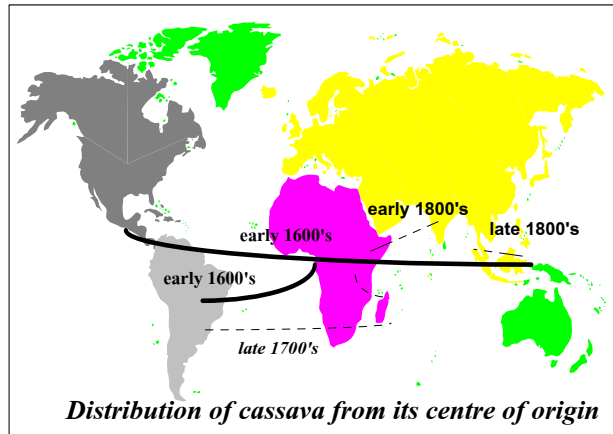
ชื่อสามัญอื่น ๆ : Manioc, Tapioca

แหล่งกำเนิด และนิเวศวิทยา

มันสำปะหลังมีถิ่นกำเนิดแถบอเมริกากลาง และอเมริกาใต้ โดยสันนิษฐานไว้ 3 แหล่ง คือ

1. ประเทศบราซิล โดยพบว่าในประเทศนี้พบมีพันธุ์ป่าของมันสำปะหลังจำนวนมาก
2. ทางเหนือของอเมริกาใต้ แถบชายฝั่งทะเลคาริบเบียน ประเทศโคลัมเบีย และเวเนซุเอลา โดยพบหลักฐานทางโบราณคดี และพบพันธุ์ป่าขึ้นอยู่บ้าง
3. บริเวณอเมริกากลาง แถบประเทศเม็กซิโก กัวเตมาลา ฮอนดูรัส เปรู โดยพบพันธุ์ป่า และเมล็ดมันสำปะหลังที่มีอายุเก่าแก่ประมาณ 4000 ปี

มันสำปะหลังได้แพร่กระจายจากแหล่งกำเนิดไปสู่ทวีปอเมริกาในราวปี ค.ศ. ที่ 15 เรื่อยมาจนถึง ค.ศ. ที่ 18 สำหรับในทวีปเอเชียพบว่ามี การแพร่กระจายของมันสำปะหลังเข้ามาสู่ประเทศอินเดีย ในราวต้น ค.ศ. ที่ 18 จากนั้นราวปลาย ค.ศ. ที่ 18 ก็ได้มีการแพร่กระจายเข้าสู่ประเทศฟิลิปปินส์และอินโดนีเซีย แล้วแพร่มายังประเทศมาเลเซียและไทยในที่สุด ทั้งนี้เป็นไปตามการขยายอาณาเขตของชนชาติยุโรป (ภาพที่ 1)

รูปที่ 1 การแพร่กระจายของมันสำปะหลังจากแหล่งกำเนิด

มันสำปะหลังสามารถเจริญเติบโตได้ในช่วงละติจูด 30°N ถึง 30°S แต่แหล่งปลูกส่วนใหญ่อยู่ระหว่างช่วงละติจูด 20°N-S ต้องการอุณหภูมิเฉลี่ย 25 องศาเซลเซียสหรือมากกว่า หากอุณหภูมิต่ำ การเจริญเติบโตของมันสำปะหลังจะช้า ให้ผลผลิตต่ำ ทั้งนี้เพราะมันสำปะหลังไม่ทนต่อสภาพหนาวเย็น หรือมีน้ำค้างแข็ง (frost) อย่างไรก็ตามพบว่าในแถบเส้นศูนย์สูตรมีมันสำปะหลังขึ้นได้ในที่สูงจากระดับน้ำทะเลถึง 5000 ฟุต แต่การเจริญเติบโตจะน้อยกว่าเมื่อเทียบกับมันสำปะหลังในที่สูงระหว่าง 0-1000 ฟุต

มันสำปะหลังไม่ชอบสภาพร่มเงา ถ้าอยู่ในสภาพร่มเงาผลผลิตจะต่ำ ใบหลุดร่วงง่าย อายุใบสั้นลง มันสำปะหลังชอบสภาพแดดจัด มีช่วงแสงยาว 10 - 12 ชั่วโมง จัดเป็นพืชในกลุ่ม C₃ มีอัตราการเจริญเติบโต (CGR) ระหว่าง 8-25 กรัมต่อตารางเมตรต่อวัน โดยมีดัชนีพื้นที่ใบ (LAI) สูงถึง 7-12

มันสำปะหลังทนความแล้งได้ดี สามารถขึ้นได้ในที่มีฝนเฉลี่ยปีละ 500-1500 มม. หรือมากกว่า แต่ไม่สามารถทนต่อสภาพน้ำท่วมขังได้

ดินที่เหมาะสมสำหรับการเจริญเติบโตของมันสำปะหลัง ควรเป็นดินทราย หรือดินร่วนปนทราย มีการระบายน้ำดี และมีความอุดมสมบูรณ์พอสมควร มันสำปะหลังทนต่อสภาพดินกรด pH ต่ำถึง 4.5 ได้ดี แต่ในดินที่มี pH มากกว่า 8 ก็ไม่เหมาะสมสำหรับปลูกมันสำปะหลัง

สามารถแบ่งมันสำปะหลังตามปริมาณกรดไซยานิก (HCN) ในหัวได้ 2 ชนิด คือ

- ◆ Sweet cassava พวกที่มี HCN ต่ำ
- ◆ Bitter cassava พวกที่มี HCN สูง พวกนี้หัวมักมีสีเหลือง

และสามารถแบ่งตามอายุออกได้เป็น 2 พวกคือ

- Short season พวกนี้จะเริ่มมีหัวแก่ พร้อมทั้งจะเก็บเกี่ยวเมื่ออายุ 6 เดือน และไม่สามารถทิ้งไว้เกิน 9-11 เดือน ส่วนใหญ่เป็นพวก sweet cassava
- Long season พวกนี้จะแก่เมื่อมีอายุตั้งแต่ 1 ปีขึ้นไป และสามารถปล่อยให้ทิ้งไว้ถึง 3-4 ปีได้ ส่วนใหญ่เป็นพวก bitter cassava

แหล่งปลูก

แหล่งปลูกมันสำปะหลังของโลก มีอยู่ใน 3 ทวีปคือ แอฟริกา เอเชีย และอเมริกาใต้ ตามลำดับพื้นที่ปลูกในประเทศต่าง ๆ ดังนี้ ประเทศไนจีเรีย บราซิล ไทย อินโดนีเซีย คองโก กานา อินเดีย แทนซาเนีย ยูกันดา และโมซัมบิก (ตารางที่ 1) สำหรับแหล่งปลูกของประเทศไทย คือ จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคตะวันออก (ตารางที่ 2) ปริมาณผลผลิตมันสำปะหลังของประเทศไทยสูงเป็นลำดับที่สามของโลก ประมาณสิบเก้าล้านตัน คิดเป็นร้อยละ 11 ของผลผลิตโลก และมีผลผลิตเฉลี่ย 2,594-2,908 กก.ต่อไร่ (ตารางที่ 1 และ 2)

ตารางที่ 1 เนื้อที่เก็บเกี่ยว ผลผลิตรวม และเฉลี่ยผลผลิตต่อไร่ของมันสำปะหลังในแหล่งปลูกสำคัญของโลก ในปี 2543

ประเทศ	เนื้อที่		ผลผลิตรวม		ผลผลิตเฉลี่ย
	(1,000 ไร่)	%	(1,000 ตัน)	%	(กก./ไร่)
Nigeria	19,200	15.3	32,697	18.7	1,703
Brazil	10,667	10.9	22,960	10.113.1	2,152
Thailand	7,068	3.9	19,049	4.1	2,695
Indonesia	8,500	6.2	16,347	2.4	1,923
Congo	6,855	3.4	15,959	2.3	2,328
Ghana	4,063	2.4	7,845	2.2	1,931
India	1,563	2.2	5,800	1.5	3,711
Tanzania	5,301	3.2	5,758	1.2	1,086
Uganda	2,388	1.6	4,966	0.9	2,080
Mozambique	5,000	0.9	4,643	0.8	929
Others	30,014		36,713		1,223
Total	100,619	100	172,737	100	1,717

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2545) <http://oae.go.th/yearbook/2000-01/>

การแผ่อิทธิพลของชนชาติยุโรปมายังทวีปเอเชีย ทำให้มีการนำเอาปลูกมันสำปะหลังมาปลูกในภาคใต้ของประเทศไทยกว่า 70 - 80 ปีมาแล้ว และเรียกว่ามันเทศ แต่เท่าที่มีหลักฐานพบว่ามันสำปะหลังถูกนำเข้ามาปลูกครั้งแรกเมื่อพ.ศ. 2480 โดยนายทวน คมกฤษ ได้นำพันธุ์จากประเทศมาเลเซียและฟิลิปปินส์เข้ามาปลูกทดสอบที่สถานีทดลองยางคอหงส์ สำหรับการปลูกเพื่อเป็นการค้าเริ่มแพร่หลายเมื่อประมาณ 30 ปีที่ผ่านมา โดยปลูกแพร่หลายครั้งแรกในแถบจังหวัดภาคตะวันออก และแถบจังหวัดสุพรรณบุรี กาญจนบุรี ต่อมาได้แพร่หลายไปยังจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างรวดเร็วด้วยสาเหตุต่าง ๆ คือ

1. ทางคมนาคมสะดวกขึ้น เช่นถนนมิตรภาพและ ถนนจากนครราชสีมา-ชลบุรี ทำให้มีการนำมันสำปะหลังจากภาคตะวันออกไปปลูกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากขึ้น
2. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีปัญหาการปลูกปอ อันเนื่องมาจากสาเหตุย่อย ๆ คือ

- ราคาไม่แน่นอน
  - ขาดแหล่งน้ำแช่ฟอกปอ
  - ปัญหายุ่งยากในการจัดการแรงงาน
3. มันสำปะหลังทนแล้งได้ดีกว่าพืชอื่น
  4. มันสำปะหลังสามารถขึ้นในที่ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำได้
  5. การตั้งโรงงานแปรรูปมันสำปะหลังง่ายและลงทุนไม่มากนัก
  6. ไม่จำกัดเวลาการเก็บเกี่ยวมันสำปะหลัง คือสามารถเก็บเกี่ยวเมื่อมีแรงงานพอ หรือสามารถทิ้งไว้ในแปลงเพื่อรอราคาได้
  7. สามารถปลูกมันสำปะหลังได้ตลอดปี

ตารางที่ 2 แหล่งปลูก เนื้อที่ปลูก และผลผลิตมันสำปะหลังของประเทศไทย ปี พ.ศ.2543

ภาค	จังหวัด	เนื้อที่ปลูก (ไร่)	ผลผลิต (ตัน)	เฉลี่ย (กก./ไร่)
เหนือ	กำแพงเพชร พิชณุโลก	1,035,360	2,669,761	2,685
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	อุดรธานี หนองคาย กาฬสินธุ์ ขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด บุรีรัมย์ อุบลราชธานี นครราชสีมา ชัยภูมิ นครพนม สกลนคร	4,219,849	10,472,343	2,594
ภาคกลาง	ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ปราจีนบุรี ระยอง จันทบุรี (ตะวันออก) กาญจนบุรี ราชบุรี	2,150,742	5,922,180	2,908
รวม พศ. 2543		7,405,971	19,064,284	2,697
พศ. 2542		7,199,540	16,506,625	2,479
พศ. 2541		6,693,742	15,590,556	2,388

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2545) <http://oae.go.th/yearbook/2000-01/>

พันธุ์

มันสำปะหลังพันธุ์ของ 1 และพันธุ์พื้นเมือง เป็นพันธุ์ที่ปลูกมากที่สุดในปัจจุบัน เพื่อใช้หัวทำแป้งและอาหารสัตว์ มีขนาดทรงต้นสูง 2-3 เมตร อายุปี 1-2 ลำต้นไม่แตกแขนง อายุการเก็บเกี่ยว 12 เดือนให้ผลผลิต 2-4 ตันต่อไร่ สำหรับมันสำปะหลังรับประทานคือ พันธุ์ห้านาที จะมีขนาดต้นสูง 2-3 เมตร ลำต้นสามารถแตกกิ่งแขนง อายุเก็บเกี่ยว 8-10 เดือน ผลผลิต 3-4 ตันต่อไร่ เชื่อว่าพันธุ์ทั้งสองได้รับการคัดเลือกโดยธรรมชาติจากพันธุ์ที่นำเข้ามาและผ่านการปรับตัวในระยะแรก ๆ ของการปลูกมันสำปะหลังในประเทศไทย

สถาบันวิจัยพืชไร่ กรมวิชาการเกษตร และภาควิชาพืชไร่นา คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นหน่วยงานในประเทศไทยที่ค้นคว้าและปรับปรุงพันธุ์มันสำปะหลังมานานกว่า 20 ปี โดยการนำพันธุ์มันสำปะหลังจาก CIAT (Centro Internacional de

Agriculture Tropical) ประเทศโคลัมเบีย และจากประเทศอินโดนีเซีย เข้ามาทำการคัดเลือก และผสมพันธุ์เพื่อปรับปรุงพันธุ์มันสำปะหลัง ในประเทศไทย ขณะนี้ได้มีการเผยแพร่และจดทะเบียนพันธุ์มันสำปะหลังที่มีลักษณะดีเพิ่มมากขึ้นจากพันธุ์มาตรฐานเดิมที่แนะนำและ กสิกรนิยมปลูก อันได้แก่พันธุ์ ระยะของ 3 พันธุ์ระยะของ 60 พันธุ์ระยะของ 90 และพันธุ์ระยะของ 5 จากผลงานของศูนย์วิจัยพืชไร่ระยะของ ส่วน ผลงานของคณะเกษตร ได้แก่ พันธุ์ศรีราชา 1 และพันธุ์เกษตรศาสตร์ 50

อย่างไรก็ตามงานปรับปรุงพันธุ์ ก็ยังคงต้องดำเนินการต่อไปควบคู่กับการศึกษาทางด้านอื่น ๆ โดยมักจะนำพันธุ์มาตรฐาน (ระยะของ 1) เป็นหลักในการเปรียบเทียบคัดเลือกลักษณะสำคัญต่าง ๆ คือ

1. ผลผลิตน้ำหนักแห้ง (dry matter yield)
2. เปอร์เซนต์แป้งสูง (starch content)
3. ปริมาณแป้งสูง
4. ทนทานและปรับตัวได้ดีในสภาพท้องถิ่นต่าง ๆ
5. ทรงต้นดี สะดวกต่อการดูแลรักษาและเก็บเกี่ยว
6. อายุการเก็บเกี่ยวสั้น
7. ด้านทาน โรคแมลง

การขยายพันธุ์มันสำปะหลังใช้วิธี vegetative propagation ด้วยท่อนพันธุ์ เนื่องจากมันสำปะหลังไม่ค่อยติดเมล็ด และไม่นิยม ปลูกด้วยเมล็ด เพราะสาเหตุ

1. เก็บเมล็ดลำบาก เพราะฝักแก่จะแตกทำให้เมล็ดร่วง
2. เมล็ดมีระยะพักตัวกว่า 2 เดือน
3. ต้องเพาะต้นกล้าก่อนย้ายปลูก นาน 1 เดือน
4. มักเกิด inbreeding ได้ง่าย
5. ใช้เวลาปลูกนานกว่า

การปลูกด้วยเมล็ดจึงทำเฉพาะใน โครงการผสมพันธุ์ และปรับปรุงพันธุ์เท่านั้น

ส่วนใหญ่เกษตรกรจะปลูกด้วยการใช้ท่อนพันธุ์ (cutting) คือ ส่วนของลำต้นที่มีอายุตั้งแต่ 6 เดือน ขึ้นไป นำมาตัดให้มีขนาดยาว 20-30 ซม. (มีตาประมาณ 7 - 10 ตา) การจะปลูกมันสำปะหลังจำนวนมากจะต้องเตรียมท่อนพันธุ์ไว้ โดยที่แปลงขยายท่อนพันธุ์ ไร่ จะ ตัดทำท่อนพันธุ์เมื่ออายุ 6 เดือนหรือมากกว่า สามารถขยายพันธุ์ไปปลูกได้ประมาณ 10 ไร่ สำหรับการปลูกในปีต่อไป ก็สามารถมีส่วน ลำต้นที่เก็บผลผลิตไปแล้วขยายเป็นท่อนพันธุ์สำหรับการปลูกต่อไป

การเตรียมดิน

ควรไถพรวนดินให้ลึก 20 - 30 ซม. อย่างน้อย 1 ครั้งก่อนปลูก ถ้าสามารถทำได้ควรไถเตรียมดิน 2 ครั้งด้วยผาน 3 และ ผาน 7 สำหรับฤดูการปลูกสามารถทำได้ตลอดปี โดยทั่วไปนิยมปลูกเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนมิถุนายน แต่เกษตรกรมักประสบปัญหาคือการปลูกต้น ฤดูฝน มักทำร่นเพื่อกำจัดวัชพืชไม่ค่อยทัน เพราะไม่มีแรงงานพอ สำหรับภาคตะวันออกเฉียงเหนือสามารถปลูกมันสำปะหลังปลายฤดูฝน คือ ราว เดือนกันยายน - ตุลาคม ได้ผลผลิตสูงเช่นกัน แต่การปลูกหลังฤดูฝน (พฤศจิกายน - มกราคม) จะได้ผลผลิตต่ำกว่าฤดูอื่น

วิธีการปลูก

การปลูกใช้ท่อนพันธุ์ขนาดยาว 20-30 ซม. จากส่วนกลางและโคนต้นจะดีที่สุด และมีอายุอย่างน้อย 8 เดือน แต่ไม่ควรเกิน 18 เดือน การปลูกใช้ระยะปลูก 1x1 ม² หรือ 1,600 ต้นต่อไร่ นอกจากนี้การปลูกถี่เช่น 1x0.6 หรือ 1x0.8 ม² ก็สามารถให้ผลผลิตสูงเพิ่มขึ้น แต่จะต้องใส่ปุ๋ยเพิ่มอีกหนึ่งเท่าตัว สำหรับวิธีการปลูกมันสำปะหลังอาจใช้วิธี

1. ปักจิ้มเอียงให้ท่อนพันธุ์โผล่พ้นดินราว 1/3 ของความยาวท่อนพันธุ์
2. ปักจิ้มตั้งฉากกับพื้น ให้ท่อนพันธุ์โผล่พ้นดินราว 1/3 ของความยาว
3. วางท่อนพันธุ์นอนแล้วใช้ดินกลบ 2-5 ซม.

ท่อนพันธุ์มันสำปะหลังที่ใช้ปลูกอาจนำจากแปลงซึ่งเก็บเกี่ยวผลผลิตไปแล้ว ตัดต้นมันสำปะหลังตั้งทิ้งไว้จะได้ประมาณ 3,000 ต้น เมื่อนำไปขยายพันธุ์จะได้ประมาณ 5 - 10 ไร่

การกำจัดวัชพืช

1. ใช้สารเคมี หลังการปลูกอาจใช้สารพวก diuron อัตรา 80-120 gm ai ต่อไร่, alachlor อัตรา 240-320 gm ai ต่อไร่ หรือ metolachlor อัตรา 240-320 gm ai ต่อไร่ ฉีดทันทีหลังปลูกในแบบ pre emergence คือก่อนวัชพืชงอก

ส่วนวัชพืชที่ขึ้นภายหลังมันสำปะหลังงอกสามารถใช้ paraquat ฉีดในแบบ contact อัตรา 80-120 gm ai ต่อไร่ แต่ต้องระวังอย่าให้ถูกใบมันสำปะหลัง หรือใช้ dalapon, MSMA, หรือ glyphosate ในอัตราที่ระบุไว้ในฉลาก

2. การใช้แรงงานทำวัช โดยทำครั้งแรกหลังปลูก 1 เดือน และควรทำซ้ำอีกประมาณ 2-3 ครั้ง จนต้นมันสำปะหลังเจริญเติบโตคลุมดินได้แล้ว

3. การไถระหว่างแถวด้วยวัชควายหรือรถไถเดินตาม

วัชพืชที่พบในแปลงมันสำปะหลังคือ หญ้าตีนติด (*Brachiaria reptans*) หญ้าปากควาย (*Dactyloctenium aegyptium*) หญ้าตีนนก (*Digitaria adscendens*) หญ้าจระจบ (*Pennisetum* sp.) บานไม่รู้โรยป่า (*Gomphrena celosoides*) ผักยาง (*Euphorbia geniculata*) สาบแรังสาบกา (*Ageratum conyzoides*) ในการปลูกมันสำปะหลังของบางประเทศพบว่า ค่าแรงในการกำจัดวัชพืชคิดเป็นร้อยละ 30 ของต้นทุนการผลิต

การใส่ปุ๋ย

แหล่งปลูกมันสำปะหลังของประเทศไทยส่วนใหญ่เป็น กลุ่มดิน Paleustals ซึ่งเป็นกลุ่มดินร่วนปนทราย ได้แก่ดินชุดโคราช ชุดวาริน ชุดยโสธร ชุดห้วยโป่ง และชุดมาบบอน และกลุ่มดิน Quartsipsamments ซึ่งเป็นดินทราย ได้แก่ดินชุดสัดหีบ ชุดพญา และชุดน้ำพอง โดยสรุปแล้วดินในแหล่งปลูกมันสำปะหลังส่วนใหญ่มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ และง่ายต่อการชะล้างพังทลาย

การปลูกมันสำปะหลังต่อเนื่องกันนาน ๆ หลายฤดูโดยขาดการใส่ปุ๋ยชดเชยการสูญเสียธาตุอาหาร ทำให้ผลผลิตของมันสำปะหลังลดต่ำลงเรื่อย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในดินร่วนทราย โดยเฉลี่ยแล้วผลผลิตของมันสำปะหลังลดลงปีละ 300 กก.ต่อไร่

การทดลองของกรมวิชาการเกษตรพบว่า ในดินทรายจำพวก Regosal ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ การใส่ปุ๋ย 15-15-15 N, P₂O₅, K₂O กก.ต่อไร่ จะสามารถเพิ่มผลผลิตถึง 27 เปอร์เซ็นต์ ส่วนดินร่วนเหนียวปนทราย เช่น ดินพวก Grey podzolic, Red yellow podzolic และ Red yellow latosol อาจใส่ปุ๋ยเพียงครึ่งของอัตราที่ใช้กับดินทราย

จากรายงานการวิเคราะห์ปริมาณธาตุอาหารที่ผลผลิตหัวมันสำปะหลัง 2.9 ตันต่อไร่ ดูปไปใช้เป็น crop removal ในแต่ละปี เฉลี่ยเป็นปริมาณธาตุอาหาร 15.2 N, 12.4 P₂O₅ และ 3.6 K₂O กก. ต่อไร่ ทุกปี ดังนั้นการใส่ปุ๋ยเพื่อชดเชยความอุดมสมบูรณ์ของดินจึงไม่ควรใส่น้อยกว่าปริมาณนี้

วิธีการใส่ปุ๋ยมันสำปะหลัง ถ้าจะให้ได้ผลดีควรใส่แบบ split application โดยแบ่งปุ๋ยในโตรเจนครั้งแรกใส่พร้อมปุ๋ย P_2O_5 และ K_2O เมื่อปลูก แล้วใส่ปุ๋ยในโตรเจนส่วนที่เหลือ เมื่อมันสำปะหลังอายุประมาณ 1 เดือน โดยการใส่รอบ ๆ ลำต้น ให้ห่างจากต้น ประมาณ 20 ซม. แล้วพรวนดินกลับ

นอกจากนี้การบำรุงและอนุรักษ์ความอุดมสมบูรณ์ของที่ดินปลูกมันสำปะหลังสามารถทำได้โดยวิธีการดังนี้

1. การใส่ปุ๋ยคอก และปุ๋ยหมัก
2. การปลูกปุ๋ยพืชสด (green manure)
3. การปลูกพืชแซม เช่น ถั่วลิสง ถั่วเขียว โดยควรปลูกก่อนการปลูกมันสำปะหลังประมาณ 30 วัน จนถึงปลูกพร้อมกัน (delay cropping หรือ intercropping)
4. การปลูกพืชหมุนเวียน (rotational cropping)

โรค และการป้องกันกำจัดโรค

โรคที่พบในมันสำปะหลัง ได้แก่

1. Brown leaf spot จากเชื้อรา *Cercosporidium henningsii* ลักษณะอาการใบมีรอยแผลเป็นจุดทั้งด้านบนและด้านล่าง ใบขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 3-12 มม รอยแผลมีสีน้ำตาล ต่อมาใบจะเหลืองร่วงไป
2. White leaf spot จากเชื้อรา *Phaeoramularia manihotis* (*Cercospora caribaea*) อาการคล้าย ๆ brown leaf spot แต่ขนาดของรอยแผลจะเล็กกว่า และตรงกลางของรอยแผลมีสีขาว
3. Bacterial leaf blight จากเชื้อแบคทีเรีย *Xanthomonas campestris* pv. *manihotis* ต้นจะเติบโตช้า ยอดเหี่ยว แต่ไม่แห้งหรือมี อาการใบไหม้ ใบจะชุ่มน้ำ บนใบจะมีรอยแผลเป็นรูปเหลี่ยมสีเทา อาการด้านใต้ใบจะชัดกว่า ต่อมาใบจะเริ่มไหม้และแห้งตาย เป็นโรคที่ระบาดโดยติดไปกับท่อนพันธุ์ และสามารถถ่ายทอดทางดินได้
4. Root rot จากเชื้อรา *Phytophthora drechsleri* ทำให้รากเป็นรอยช้ำ สีน้ำตาล ดินเหนียว รากและหัวเน่าเหม็น และตายในที่สุด
5. Mosaic จากเชื้อไวรัส ลักษณะอาการใบด่าง โดยเปลี่ยนเป็นสีเหลืองตามส่วนของตัวใบแต่เส้นใบยังเขียว ใบบิดเบี้ยวหงิกงอ เข้าใจว่าแมลงหิวขาว (White fly : *Bemisia nigriensis*) เป็นพาหะของโรคนี้ แต่เท่าที่ปรากฏในประเทศไทย ไม่พบว่าโรคต่าง ๆ เหล่านี้มีความสำคัญต่อการผลิตมันสำปะหลังมากนัก มีโรคใบจุดและ bacterial leaf bright พบบ้างเล็กน้อย แต่ไม่ระบาดทำความเสียหายรุนแรง อีกทั้งสามารถป้องกันการระบาดได้ง่ายโดยการใช้ท่อนพันธุ์ที่ไม่เป็นโรคไปปลูก

แมลงศัตรู และการป้องกันกำจัดแมลง

แมลงศัตรูของมันสำปะหลัง ได้แก่

1. ไรแดง (spider mite) เช่น ไรแดงหมอน (*Tetranychus truncatus*) และไรแดงมันสำปะหลัง (*Oligonychus biharensis*) คุดกินน้ำเลี้ยงจากใบอ่อนและยอดอ่อน ทำให้ใบอ่อนมีจุดสีเหลือง รูปร่าง ของใบผิดปกติ
2. เพลี้ยแป้ง (striped mealybug: *Firrisia virgata*) คุดกินน้ำเลี้ยงจากลำต้นและก้าน ทำให้ใบมีจุดสีเหลือง รูปร่าง ใบผิดปกติ แดกยอดเป็นพุ่มและมีปล้องสั้นกว่าปกติ

3. แมลงหี่ขาว (whitefly: *Dialeurodes* sp.) จะดูดกินน้ำเลี้ยงจากส่วนใต้ใบพืช แล้วถ่ายมูลเหลวทำให้เกิดราดำ พืชจะชะงักการเจริญเติบโต ใบมีมัน ซีดและร่วงหล่น
4. ปลวก (termite: *Coptotermes gestroi*) จะกัดกินท่อนพันธุ์ ลำต้นและหัว

การปลูกมันสำปะหลังในประเทศไทยไม่มีการระบาดของแมลงศัตรูมากนัก นอกจากพบการทำลายของเพลี้ยแป้ง ปลวก และไรแดงบ้างในบางครั้ง แต่ก็ไม่ทำความเสียหายต่อการผลิตมากนัก

ระบบการปลูกพืชและการปลูกพืชแซมมันสำปะหลัง

1. พืชที่สามารถใช้ปลูกแซมระหว่างแถวมันสำปะหลัง ได้แก่ ถั่วเขียว ถั่วลิสง ถั่วเหลือง และข้าวโพดหวาน
2. พืชตระกูลถั่วที่ปลูกแซมสามารถปลูกได้ 2 แถวต่อช่วงระหว่างแถวมันสำปะหลัง โดยใช้ระยะปลูก 30x20 ซม. จำนวน 2 ต้นต่อหลุม ส่วนข้าวโพดหวานปลูก 1 แถว ระยะปลูก 100x50 ซม. 1 ต้นต่อหลุม
3. วิธีการปลูกอาจจะเป็น intercropping คือ ปลูกพร้อมกันเมื่อถึงฤดูปลูก หรือ delay cropping โดยปลูกถั่วโดยเฉพาะถั่วลิสงก่อน 20-50 วัน แล้วปลูกมันสำปะหลังตาม
4. วิธีการปลูกพืชหมุนเวียน (ley cropping) คือ การหมุนเวียนแปลงปลูกมันสำปะหลังกับพืชอาหารสัตว์ หรือพืชตระกูลถั่วในเวลา 2-3 ปี สลับกันไป
5. การปลูกพืชแซมมันสำปะหลังทำให้ประสิทธิภาพการใช้พื้นที่สูงขึ้น และเป็นการอนุรักษ์ดินได้ดีกว่าการปลูกเดี่ยว นอกจากนี้ก็ช่วยเพิ่มรายได้แก่เกษตรกร
6. ข้อควรคิดในการปลูกพืชแซมคือ ทุนและแรงงานจะสูงขึ้น และนอกจากนี้สภาพแวดล้อมต้องเหมาะสมสำหรับการปลูกพืชแซมด้วย

การเก็บเกี่ยว

มันสำปะหลังสามารถเก็บเกี่ยวได้ตั้งแต่อายุ 8-18 เดือน แต่จะให้ผลผลิตน้ำหนักแห้ง และเปอร์เซ็นต์แป้งสูงสุดเมื่ออายุมากกว่า 12 เดือนขึ้นไป อย่างไรก็ตามผลผลิตที่อายุ 12 เดือน จะมีคุณภาพตรงกับความต้องการของตลาด และช่วยให้การปลูกในฤดูถัดไปอยู่ในช่วงฤดูฝน แต่โดยทั่วไปเกษตรกรนิยมเก็บเกี่ยว เมื่อราคามันสำปะหลังสูง และนอกจากนี้เกษตรกรยังต้องคำนึงถึงแรงงานที่จะใช้เก็บเกี่ยวด้วย

วิธีการเก็บเกี่ยวจะต้องตัดลำต้นออกก่อน เพื่อนำไปใช้เป็นท่อนพันธุ์ ส่วนลำต้นที่ตัดควรมัดไว้เป็นฟ่อน และเก็บตั้งไว้ในที่ร่ม เมื่อจะปลูกจึงค่อยตัดลำต้นออกเป็นท่อนพันธุ์ตามขนาดที่ต้องการ แต่ไม่ควรทิ้งไว้นานเกินไป ในการนำไปปลูก หากทิ้งไว้นานเกิน 60 วันความงอกของท่อนพันธุ์จะลดลง 80 เปอร์เซ็นต์ หลังจากนั้นจึงขุดหรือใช้วิธีถอนหัวมัน หัวมันสำปะหลังที่ขุดได้ควรรวบรวมและนำส่ง โรงงาน หรือพ่อค้ารับซื้อทันที การทิ้งหัวมันสำปะหลังสดไว้ในไร่ นานกว่า 4 วัน ทำให้ผลผลิตสูญเสีย 15-16 เปอร์เซ็นต์

โดยทั่วไปเกษตรกรนิยมระดมแรงงานในการเก็บเกี่ยวครั้งเดียวโดยทั้งตัดลำต้นพันธุ์และขุดถอนหัวมันสำปะหลังพร้อม ๆ กันไปเลย ทำให้ต้องใช้แรงงานครั้งละมาก ๆ ดังนั้นจึงพบปัญหา การขาดแคลนแรงงานในช่วงการเก็บเกี่ยว กรมวิชาการเกษตรแนะนำให้เกษตรกรตัดเฉพาะท่อนพันธุ์ ออกไปให้หมักก่อน แล้วจึงมาขุดถอนหัวมันสำปะหลังภายใน 30 วันหลังตัดต้นไปแล้ว โดยผลผลิตลดลงไม่มากนัก แต่เปอร์เซ็นต์แป้งลดลงบ้าง เนื่องจากการงอกของหน่อใหม่ แต่ก็จะช่วยแก้ปัญหาเรื่องแรงงานจำกัดได้ เพราะทำการตัดได้รวดเร็วขึ้น และในตอนที่ขุดถอนก็รวดเร็วขึ้น (ใช้แรงงานแต่ละระย่น้อยลง)

เฉลี่ยสถิติผลิตมันสำปะหลังโลกประมาณปีละ 150.0 ล้านตัน โดยที่ประเทศไทยมีส่วนแบ่งในผลผลิตโลกสูงสุดถึง 13 เปอร์เซ็นต์ สำหรับผลผลิตต่อหน่วยพื้นที่ฝนแปรตั้งแต่ 592-3,100 กก.ต่อไร่ (ตารางที่ 1) โดยเฉลี่ย ผลผลิตมันสำปะหลังของประเทศไทย

จะผันแปรอยู่ระหว่าง 2,199-2,359 กก.ต่อไร่ ในขณะที่ผลผลิตของมันสำปะหลังพันธุ์ปรับปรุง เช่น พันธุ์ระยอง 90 และพันธุ์ศรีราชา 1 อาจจะได้สูงถึง 3,810 ถึง 4,092 กก.ต่อไร่ ตามลำดับ

มันสำปะหลังพืชกินดินหรือไม่

การปลูกพืชชนิดใดไม่ว่าจะเป็นมันสำปะหลัง ข้าว ข้าวโพด อ้อย พืชก็จะดูดธาตุอาหารจาก ดิน ไปสร้างเป็นส่วนของลำต้น ใบ และส่วนของผลผลิตพืชแทบทั้งสิ้น ผลผลิตเหล่านี้เมื่อถูกเก็บเกี่ยวออกไป ก็เท่ากับเป็นการนำธาตุอาหารจากดินออกไปในรูปของผลผลิตนั่นเอง เรียกส่วนของธาตุอาหารที่พืชนำออกจากดินว่า crop removal เมื่อดูปริมาณของธาตุอาหารที่พืชนำออกจากดินคิดเทียบต่อผลผลิตน้ำหนักแห้ง 1 ตัน แล้วพบว่าข้าวโพด และอ้อย สามารถนำธาตุอาหารออกจากดินมากกว่ามันสำปะหลัง ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ธาตุอาหารพืชนำออกไปโดยผลผลิต 1 ตันของมันสำปะหลัง ข้าวโพด และอ้อย

พืช	Available nutrients removed by crop (กก./ผลผลิต 1 ตัน)		
	N	P ₂ O ₅	K ₂ O
มันสำปะหลัง	2.05	0.94	5.02
ข้าวโพด	21.40	8.45	12.00
อ้อย	1.97	0.55	2.48

ที่มา : เจริญศักดิ์ (2519)

แต่เมื่อเทียบจากปริมาณธาตุอาหารที่มันสำปะหลังนำออกไปต่อเนื้อที่ อาจจะสูงกว่า ข้าวโพด เพราะผลผลิตมันสำปะหลังต่อหน่วยเนื้อที่สูงกว่า โดยเฉพาะธาตุโปแตสเซียม แต่ก็น้อยกว่าการนำออกไปของอ้อย ตารางที่ 4 แสดงปริมาณของธาตุอาหารพืชซึ่งมันสำปะหลังนำออกจากเนื้อที่การผลิต 1 ไร่ เมื่อได้ผลผลิต 2.36 ตัน เทียบกับข้าวโพด อ้อย

ตารางที่ 4 ธาตุอาหารพืชนำออกไปโดยผลผลิตพืชต่อเนื้อที่ 1 ไร่

พืช	ผลผลิต (ตัน/ไร่)	Available nutrients removed by crop (กก./ไร่)		
		N	P ₂ O ₅	K ₂ O
มันสำปะหลัง	2.36	4.83	2.21	11.84
ข้าวโพด	0.32	6.78	2.67	3.80
อ้อย	6.95	13.69	3.82	17.23

ที่มา : เจริญศักดิ์ (2519)

จะเห็นว่ามันสำปะหลังก็มิได้เป็นพืชกินดินอย่างที่เข้าใจกันนัก ในแง่ของการสูญเสียธาตุอาหารพืชโดย crop removal ไม่ว่าจะเปรียบเทียบกับผลผลิตที่เท่ากัน หรือต่อพื้นที่การผลิต แต่การกินดินหรือทำลายดินเพราะการปลูกมันสำปะหลังน่าจะเนื่องมาจาก

1. การปลูกในดินทรายหรือดินร่วนปนทราย ที่มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำอยู่แล้ว
2. การชะล้างพังทลายของดินเนื่องจากการปลูกมันสำปะหลังสูง เพราะมันสำปะหลังคลุมพื้นดินได้ช้าในระยะแรกหลังการปลูก
3. ขาดการอนุรักษ์ และบำรุงดิน
4. การนำท่อนพันธุ์มันออกไปปลูก เป็นการลด crop residue แต่กลับเพิ่มปริมาณ crop removal ให้มาก นอกเหนือจากที่ถูกนำออกไปกับผลผลิตเพียงอย่างเดียว

การใช้ประโยชน์

1. ใช้เป็นอาหารสัตว์ โดยการแปรรูปหัวมันสำปะหลังสดให้เป็นมันสำปะหลังเส้น และมัน สำปะหลังอัดเม็ด ผลิตภัณฑ์ทั้งสองอย่างจัดว่าเป็นการใช้ประโยชน์ของมันสำปะหลังที่สำคัญที่สุดของไทย

2. แปรรูปเป็นแป้งมันสำปะหลัง ปัจจุบันมีอุตสาหกรรมผลิตแป้งมันสำปะหลัง 2 ชนิด คือ แป้งมันสำปะหลังดิบ และแป้งมันสำปะหลังดัดแปร(modified starch) ซึ่งแป้งทั้งสองชนิดกำลังมีบทบาทเพิ่มมากขึ้น แป้งมันสำปะหลังแปรรูปสามารถนำไปใช้ในอุตสาหกรรมอาหารอื่น ๆ อีกมากเช่น ผงชูรส ไลซีน สารความหวาน (กลูโคส ซอบีตอล ไฮฟร็กโตส) อุตสาหกรรมทอผ้า อุตสาหกรรมกระดาษ อุตสาหกรรมไม้อัด อุตสาหกรรมกาว นอกจากนี้ยังมีการคิดค้นพบผลิตภัณฑ์ใหม่จากมันสำปะหลัง ได้แก่ สารดูดน้ำ (high water absorbing polymer) พลาสติกที่สลายตัวทางชีวภาพ ซูโกลเคกซตริน และแอลกอฮอล์

การแปรรูป

ขบวนการแปรรูปมันสำปะหลังในประเทศไทยประกอบด้วยโรงงานแปรรูป 3 ชนิดคือ โรงงานมันเส้น โรงงานมันอัดเม็ด และโรงงานแป้งมันสำปะหลัง

โรงงานมันสำปะหลังเส้น จะทำหน้าที่นำหัวมันสำปะหลังสดจากกสิกร หรือจากพ่อค้าผู้รับซื้อ ไปหั่นหรือฝานโดยเครื่องจักรให้มีลักษณะเป็นแผ่นบาง ๆ หรือมีชิ้นเล็ก (cassava chip) แล้วตากบนลานซีเมนต์ 2-4 วันให้แห้ง เพื่อนำไปขายให้โรงงานมันอัดเม็ด หรือโรงงานแป้งมันต่อไป แต่โดยทั่วไปร้อยละ 95 มักขายให้แก่โรงงานมันอัดเม็ด

โรงงานมันสำปะหลังอัดเม็ด จะนำมันเส้นหรือหัวมันสด มาบดให้ละเอียดด้วยเครื่องจักร แล้วผสมน้ำมันพืชประมาณไม่เกิน 1 เปอร์เซ็นต์ หรือผสมเกล็ดหรือกากน้ำตาล เพื่อให้เม็ดมันจับตัวได้แน่นดีขึ้น แล้วนำไปอัดออกเป็นเม็ดขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 1/2 ซม.- 1 ซม. (cassava pellet) และอบให้แห้ง การอัดเม็ดต้องใช้เครื่องจักรที่มีกำลังพอที่จะได้เม็ดมันสำปะหลังที่แน่นแข็ง ไม่แตกหักง่ายในขณะที่ทำการขนส่ง มันอัดเม็ดเหล่านี้มักมีคุณภาพดี เรียกว่า hard pellets แต่ถ้าวัดการอัดด้วยเครื่องจักรขนาดเล็ก และมีประสิทธิภาพต่ำ เม็ดมันที่ได้มักจะไม่แข็งแรง เวลาขนส่งจะแตกง่ายขึ้น เรียกว่า soft pellets

โรงงานแป้งมันสำปะหลัง จะนำหัวมันสำปะหลังสดมาล้างเอาดินออกให้สะอาด แล้วนำไปบดย่อยให้ละเอียด ผสมกับน้ำ แล้วนำน้ำแป้งที่ได้ไปผ่านไอร้อนเพื่อไล่น้ำออก จะได้แป้งมันสำปะหลัง (cassava or tapioca flour) เพื่อขายต่อไป ส่วนกากที่เหลือ (cassava meal) ใช้ผสมทำอาหารสัตว์ได้

อัตราการผลิตหัวมันสำปะหลังสด 1 กก. จะได้

1. มันสำปะหลังเส้น	0.40 กก.
2. มันสำปะหลังอัดเม็ด	0.37 กก.
3. แป้งมันสำปะหลัง	0.20 กก.

และกากมัน

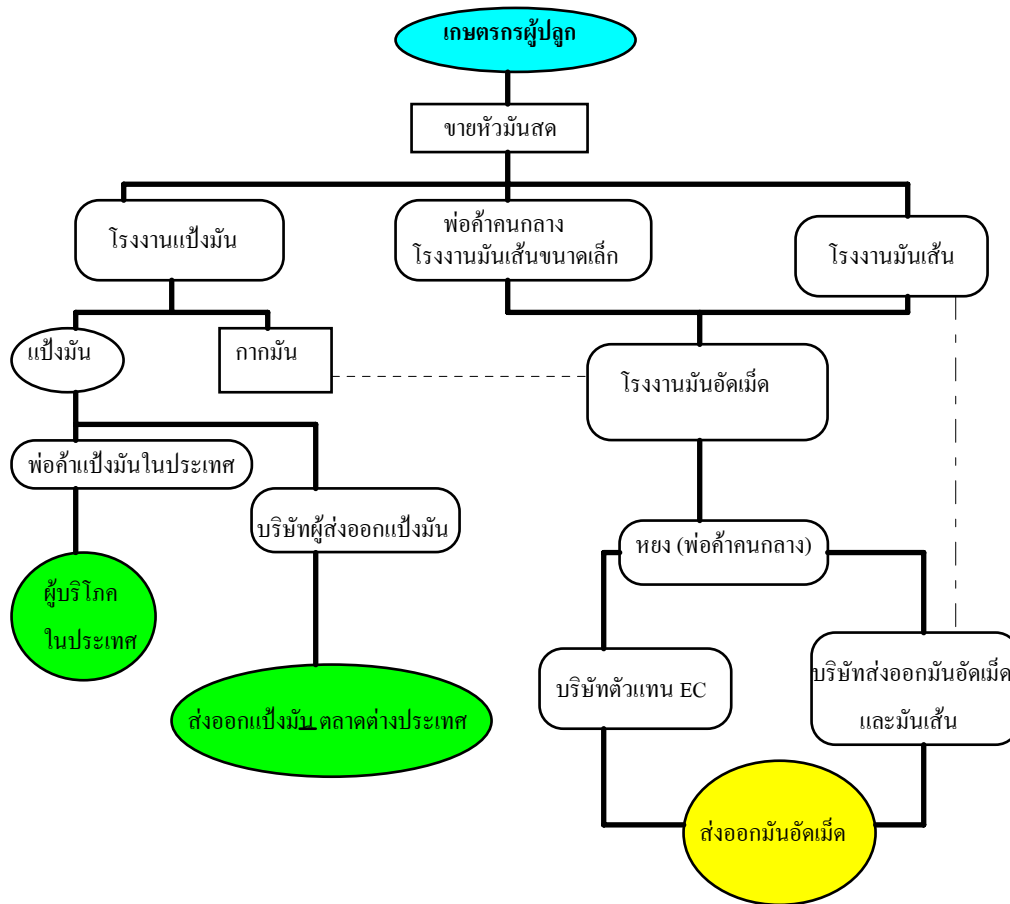
0.40-0.09 กก.

จากมันสำปะหลังเส้น 1 กก. จะแปรรูปเป็นมันสำปะหลังอัดเม็ดได้ 0.93 กก.

การตลาดมันสำปะหลัง (รูปที่ 1)

ตลาดภายในประเทศ มันสำปะหลังสดของเกษตรกรจะถูกขายให้แก่พ่อค้าท้องถิ่น หรือโรงงานมันเส้นขนาดเล็ก ไปสู่โรงงานมันเส้นขนาดใหญ่ แล้วแปรรูปเป็นมันเส้น จากนั้นจะขายต่อให้แก่โรงงานมันอัดเม็ด เพื่ออัดเม็ดส่งออกขายต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ หัวมันสำปะหลังสดประมาณ 5 เปอร์เซ็นต์ เท่านั้นที่ถูกขายให้แก่โรงงานแป้งมัน เพื่อแปรรูปเป็นแป้งมันสำปะหลัง

ส่วนตลาดต่างประเทศ พบว่า 95 เปอร์เซ็นต์ ของมูลค่าผลิตภัณฑ์มันสำปะหลัง คือ มันอัดเม็ด ซึ่งส่งขายให้แก่ประเทศในกลุ่มประชาคมยุโรป (European Community; EC) ได้แก่ ประเทศเนเธอร์แลนด์ เยอรมันตะวันตก ฝรั่งเศส อิตาลี และอื่น ๆ ส่วนแป้งมันสำปะหลังส่งออกให้แก่ประเทศญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา ไต้หวันและฮ่องกง

รูปที่ 1 สรุปลงจรการตลาดมันสำปะหลังของประเทศไทย

ปัจจุบันกลุ่มประเทศ EC ได้จำกัดปริมาณการนำเข้าผลิตภัณฑ์มันสำปะหลัง จนกระทรวงพาณิชย์ต้องหาทางแก้ไขด้วยการใช้ระบบโควตาจัดสรรตามสต็อก และระบบใบอนุญาตสำหรับความสามารถตลาดอื่นนอกเหนือจาก EC เพื่อรักษาเสถียรภาพของราคาผลผลิตมันสำปะหลัง

ราคาของมันเป็นสำปะหลังในระดับต่าง ๆ ขึ้นแปรตามความต้องการของตลาด ปริมาณการผลิตและซับซ้อนด้วยระเบียบวิธีการของกระทรวงพาณิชย์ แต่อย่างไรก็ตามในปี พ.ศ. 2534 มันสำปะหลังก็ยังคงเป็นสินค้าออกภาคเกษตรกรรมที่นำรายได้เข้าประเทศสูงในอันดับที่ 4 เป็นมูลค่าปีละประมาณสองหมื่นสี่พันล้านบาท โดยที่เกษตรกรสามารถขายหัวมันสำปะหลังสดได้ในราคาเฉลี่ย 0.53-0.83 บาทต่อกก. ในขณะที่ต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 0.39-0.59 บาทต่อกก. (ตารางที่ 5)

องค์ประกอบของมันสำปะหลังที่ใช้เป็นอาหารสัตว์

มันสำปะหลังมีคุณค่าทางโภชนาการ โดยเฉพาะพลังงานสูง (ตารางที่ 6) จัดเป็นอาหารให้พลังงานแก่สัตว์ที่มีราคาถูกกว่า กากถั่วเหลือง และข้าวโพด และข้าวฟ่าง มีรายงานว่า สามารถใช้มันสำปะหลังเป็นส่วนผสมในอาหารสุกร ไก่ และ โค แทนหรือลดการใช้ข้าวโพด หรือข้าวฟ่างได้ แต่อาจทำให้การไ้ และการผลิตน้ำนมของสัตว์ลดลงบ้าง สาเหตุอาจเนื่องจากการขาดโปรตีนบางอย่าง และอาจเนื่องจากพิษของกรดไซยานิก หรือเนื่องจาก low digestibility ก็ได้

ตารางที่ 5 ต้นทุนการผลิตและราคาผลิตภัณฑ์มันสำปะหลังของประเทศไทย

ปีพ.ศ.	2530	2531	2532	2533	2534	2535
ผลผลิต (กก./ไร่)	2,217	2,258	2,417	2,165	2,100	2,180
ต้นทุนการผลิต (บาท/กก.)	0.41	0.41	0.39	0.45	0.50	0.59
ราคาเกษตรกรขายหัวมันสด (บาท/กก.)	0.83	0.57	0.53	0.73	0.82	0.77
ราคาผลิตภัณฑ์มันสำปะหลัง (บาท/กก.)						
<u>ตลาดกรุงเทพ</u>						
มันอัดเม็ด	2.58	2.19	1.93	2.36	2.62	2.57
มันเส้น	2.37	1.90	1.71	2.03	2.40	2.40
แป้งมันสำปะหลัง	-	3.63	3.85	5.16	5.70	5.59
<u>ราคาส่งออก FOB</u>						
มันอัดเม็ด	3.29	3.43	3.18	3.70	3.86	3.81
แป้งมันสำปะหลัง	4.62	4.19	4.22	5.73	6.07	5.89

ที่มา : อัมพร ยัง โหมด (2537)

ตารางที่ 6 คุณค่าทางโภชนาการของมันสำปะหลังค่อน้ำหนักสด 100 กก.

	หัว	ใบ
Calories (k cal)	135.00 - 149.00	60.00
Moisture (%)	65.50 - 62.00	81.00

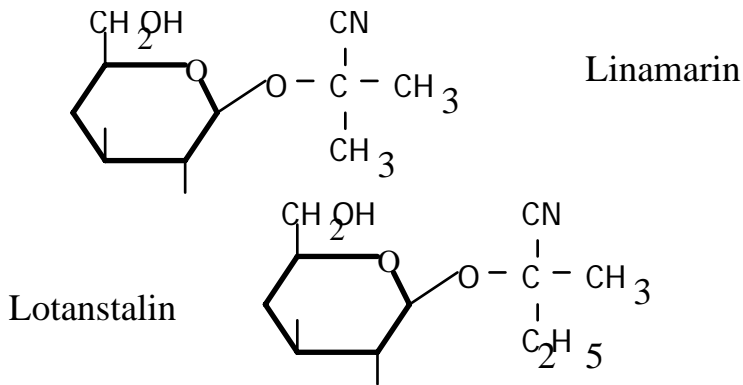
Protein (g)	1.00 - 1.20	6.90
Fat (g)	0.20 - 0.40	1.30
Carbohydrate (g)	32.40 - 35.70	9.20
Fiber (g)	1.00 - 1.10	2.10
Ash (g)	0.60 - 0.90	1.60
Calcium (mg)	26.00 - 68.00	144.00
Phosphorus (mg)	32.00 - 42.00	68.00
Iron (mg)	0.90 - 1.90	2.80
Sodium (mg)	2.00	4.00
Potassium (mg)	394.00	409.00
β -carotene eq (mg)	0.00 - 30.00	8,280.00
Thiamine (mg)	0.04	0.16
Riboflavin (mg)	0.04	0.32
Niacin (mg)	0.60	1.80
Ascorbic acid (mg)	19.00-31.00	82.00

ที่มา : Martin (1984)

นอกจากนี้ยังพบว่าไขมันสำปะหลังสามารถใช้ทำอาหารเลี้ยงสัตว์ได้ โดยมีโปรตีนร้อยละ 20-36 ของน้ำหนักแห้ง แต่มีกรดอะมิโน (amino acid) พวก Lysine และ Methionine น้อย แต่ไม่พบพิษจากกรดไซยานิก (HCN) การทดลองที่ CIAT พบว่าถ้าปลูกมันสำปะหลังให้ชิด แล้วตัดใบทุก 4 เดือน สามารถได้ผลผลิตน้ำหนักแห้งของใบ 54.4-57.8 ตันต่อเฮกตาร์ (8.7-9.2 ตันต่อไร่) ซึ่งสามารถนำไปใช้เลี้ยงสัตว์ได้อย่างดี

กรดไซยานิกในมันสำปะหลัง

กรดไซยานิกเกิดจากสารกลูโคไซด์ (Cyanogenic glucoside) 2 ชนิด คือ Linamarin และ Lotanstralin ซึ่งมีสูตรโครงสร้างดังนี้

กลูโคไซด์ทั้ง 2 ชนิดนี้ เมื่อทำปฏิกิริยากับน้ำ (hydrolyse) จะได้กรดไซยานิก (HCN)

สารไซยานิกที่เกิดขึ้นสามารถไปยับยั้งการทำงานของ mitochondria ในเซลล์สัตว์ได้ในมันสำปะหลังพบสารกลูโคไซด์เป็นปริมาณแตกต่างกันไปแล้วแต่ส่วนของพืช (ตารางที่ 7)

ตารางที่ 7 ปริมาณของกลูโคไซด์ในส่วนต่าง ๆ ของมันสำปะหลัง

ส่วนของมันสำปะหลัง	ปริมาณ (มก/กก)
ใบ	83 - 878
เปลือก	105 - 1,110
เนื้อ	5 - 490

ที่มา : Martin (1984)

ปริมาณกรดไซยานิกที่พบในผลิตภัณฑ์มันสำปะหลังของประเทศไทย

มันสด 122.09 ppm.

มันเส้นท้องถิ่น (Native Chip) 30.48 ppm.

มันอัดเม็ดท้องถิ่น (Native pellet) 13.76 ppm.

มันอัดเม็ดมาตรฐาน (Brand pellet) 13.68 ppm.

แต่อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาของมหาวิทยาลัยขอนแก่น พบว่า ถ้าใช้มันอัดเม็ดมาตรฐาน ผสมอาหารเลี้ยงไก่กระตังจะมีอันตรายน้อยกว่ามันอัดเม็ดท้องถิ่น เพราะขณะอัดใช้ความร้อนสูงกว่า ทำให้กลูโคไซด์สลายตัวไปมากกว่า (KKU, 1992)

ดังนั้นอันตรายจากไซยานิกในหัวมันสำปะหลังสามารถทำให้หมดไปได้โดย

1. การต้ม เผา หรือทอด ให้ได้รับความร้อน

2. การทำให้แห้ง โดยความร้อนหรือแสงแดด
3. การอัดเม็ดจะเกิดความร้อนทำให้ HCN สลายตัว
4. การทำเป็นแป้ง
5. การหมัก (fermentation)

การผลิตแอลกอฮอล์จากมันสำปะหลัง (รูปที่ 2)

เริ่มต้นจากการนำหัวมันสำปะหลังสดที่ผ่านการซังน้ำหนักแล้วไปล้าง และปอกเปลือกออก (washing and peeling) เพื่อเอาสิ่งสกปรกและดินทรายออก เพราะความสกปรกเหล่านี้จะเป็นสาเหตุให้สิ้นเปลืองความร้อนหรือเชื้อเพลิงขณะต้มมากขึ้น จากนั้นนำหัวมันสำปะหลังไปขูดหรือข่อย (grating) ให้มีขนาดเล็กกลง เพื่อย่นระยะเวลาในการต้มและเพื่อเพิ่มพื้นที่ในการข่อย (hydrolysis) แป้งให้เป็นน้ำตาลกลูโคส (glucose)

การต้มเพื่อข่อยแป้งทำได้ 2 วิธีคือ

1. Acid hydrolysis โดยใช้กรด เช่น กรดซัลฟูริก กรดไฮโดรคลอริก ข่อยสลายแป้งให้เป็นน้ำตาลกลูโคส วิธีนี้ไม่ค่อยนิยมใช้ เพราะได้แอลกอฮอล์ต่ำ และกรดที่ใช้มักกัดกร่อนภาชนะเครื่องมือ
2. Biological hydrolysis โดยใช้เอนไซม์ amylase และ amylo- glucosidase ข่อยแป้งให้เป็นน้ำตาลกลูโคส แทนการใช้กรด ซึ่งจะใช้เวลา 30-60 นาที

หลังการข่อยจะได้สารเหนียวข้น (slurry lignifies) ของกลูโคส เรียกว่า Must ซึ่งจะนำไปหมัก (fermentation) โดยการเติมยีสต์เป็น starter 5-10 เปอร์เซ็นต์ ของปริมาณ Must เพื่อให้เปลี่ยนน้ำตาลเป็นแอลกอฮอล์

ในการหมักมักเติมไนโตรเจนและฟอสฟอรัส ลงไปใน Must ด้วย และปรับ pH ให้อยู่ระหว่าง 4.0-5.0 ในกระบวนการหมักจะเกิดความร้อนตลอดเวลา (exothermal process) จึงต้องคอยควบคุมความร้อนให้อยู่ระหว่าง 30 องศาเซลเซียส ระยะเวลาในการหมัก 36-48 ชั่วโมง

เมื่อสิ้นสุดกระบวนการหมักจะได้น้ำไวน์(wine) หรือ hydroalcoholic solution ซึ่งมี ethyl alcohol 7 - 11 เปอร์เซ็นต์ จากนั้นนำน้ำไวน์ที่ได้ไปกรอง เพื่อแยกตะกอนและยีสต์ออกไปใช้เลี้ยงสัตว์หรือนำไปหมักต่อ ส่วนน้ำแอลกอฮอล์จะถูกนำไปกลั่นเพื่อแยกเอาแอลกอฮอล์ 97.2 เปอร์เซ็นต์ เหลือกากสุดท้ายคือ stillage (12:1 กาก:แอลกอฮอล์) ซึ่งสามารถนำไปเลี้ยงสัตว์หรือทำปุ๋ย

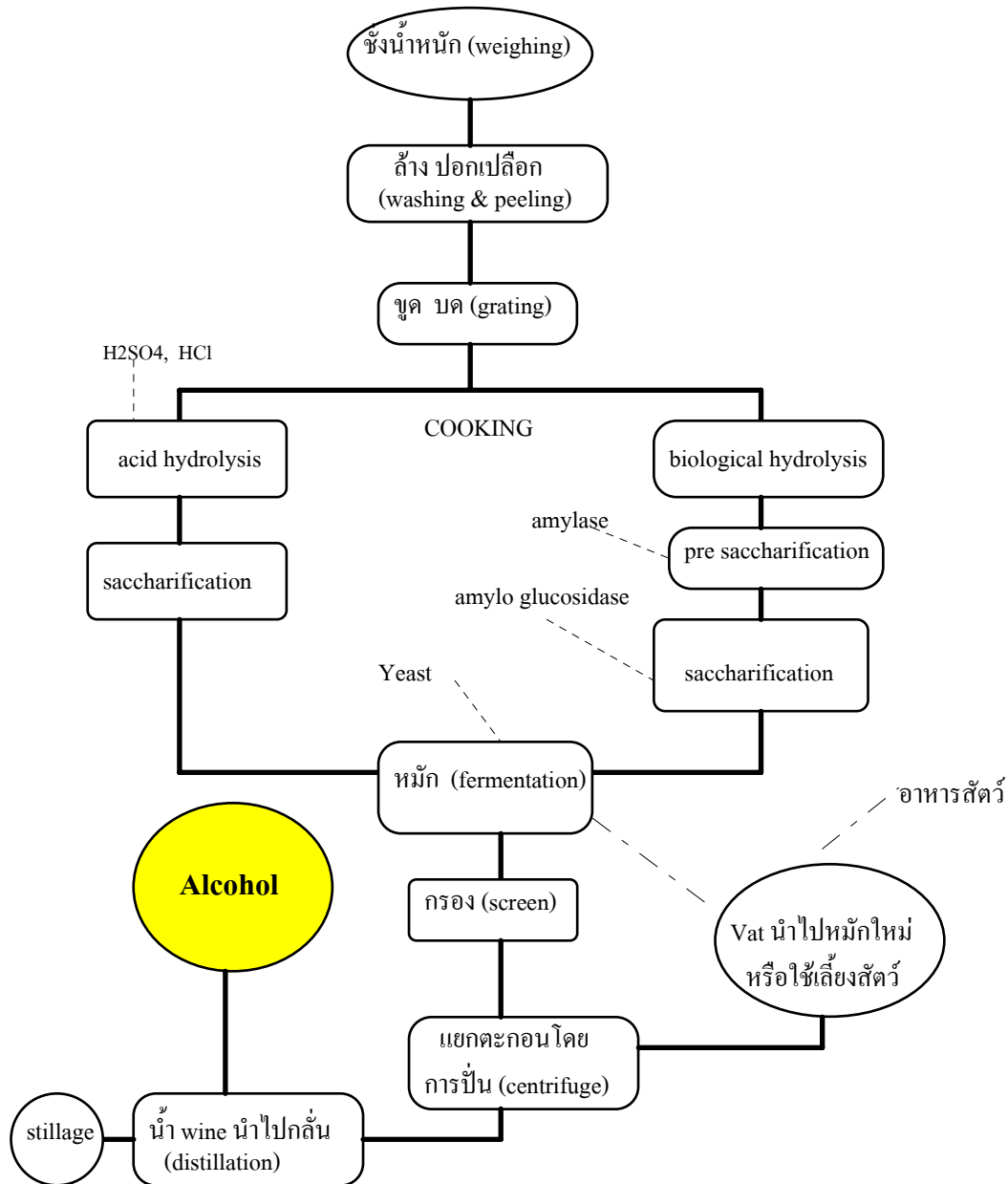
แอลกอฮอล์ที่จะใช้ในเครื่องยนต์ได้ ต้องมีความบริสุทธิ์อย่างน้อย 99.9 เปอร์เซ็นต์ ดังนั้นจึงต้องนำแอลกอฮอล์ที่ได้ไปทำให้บริสุทธิ์ขึ้น โดยขบวนการ dehydration โดยใช้สาร sodium acetate หรือ calcium oxide หรือสารพวก glycerine glycerols หรือ potassium carbonate ใน glycerol ผสมลงไปเพื่อ dehydrate น้ำออก แล้วนำไปกลั่นแยกเอาแอลกอฮอล์ออกอีกครั้ง การผสมทำเชื้อเพลิงใช้น้ำมัน 4 ต่อ แอลกอฮอล์ 1 ส่วนโดยปริมาตร นอกจากนี้แอลกอฮอล์ที่ได้ยังสามารถนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น เช่น ทำยา ทำเครื่องดื่ม ทำน้ำหอม

ในกระบวนการหมักเกิดก๊าซคาร์บอน ไดออกไซด์ (CO₂) ซึ่งสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการผลิตน้ำอัดลมได้ สำหรับยีสต์ที่ใช้ในการหมักคือ *Saccharomyces cerevisiae* ส่วนเอนไซม์ amylase จะสกัดจากราคา : *Pseudomonas* sp. และ *Aspergillus usamii*

มูลนิธิสถาบันพัฒนามันสำปะหลังแห่งประเทศไทย

ปี พ.ศ. 2535 กระทรวงพาณิชย์ได้ประกาศจัดตั้งมูลนิธิสถาบันพัฒนามันสำปะหลังแห่งประเทศไทย โดยให้สถาบันเป็นหน่วยงานกลางในการส่งเสริมการวิจัยและพัฒนา พันธุ์มันสำปะหลัง ที่ให้ผลผลิตและเปอร์เซ็นต์แป้งสูง ศึกษาโครงสร้างการผลิตให้สอดคล้องกับการตลาด และการแปรรูปมันสำปะหลังให้เป็นผลิตภัณฑ์มูลค่าสูง รวมทั้งอุตสาหกรรมต่อเนื่องอื่น ๆ

มูลนิธิประกอบด้วยคณะกรรมการที่เป็นตัวแทนจากสมาคมการค้ามันสำปะหลังไทย สมาคมโรงงานผู้ผลิตมันสำปะหลังภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สมาคมโรงงานผลิตกัณฑ์มันสำปะหลัง และสมาคมการค้าอุตสาหกรรมแป้งมันสำปะหลัง แต่จะเห็นว่าไม่มีตัวแทนจากนักวิชาการและเกษตรกร

รูปที่ 2 สรุปวงจรการผลิตแอลกอฮอล์จากมันสำปะหลัง

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการเกษตร 2523. แนะนำพันธุ์พืชไร่. เอกสารวิชาการเล่มที่ 3. กรมวิชาการเกษตร. กรุงเทพฯ. : 38-40.
- กองแผนงานและวิชาการ 2526. มันสำปะหลัง. เอกสารวิชาการเล่มที่ 7. กรมวิชาการเกษตร. กรุงเทพฯ. : 164 หน้า.
- กอบเกียรติ ไพศาลเจริญ และ ชุมพล นาควิโรจน์. 2536. การปรับปรุงดินเพื่อปลูกมันสำปะหลังในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. สัมมนาเชิงปฏิบัติการเรื่อง การพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อความยั่งยืนของเกษตรกรและสิ่งแวดล้อมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. 13 - 15 มกราคม 2536. ขอนแก่น. (ส494.5 S 86 ก64. 2535).
- เจริญศักดิ์ ไรจนฤทธิ์เชษฐ 2519. มันสำปะหลัง. ภาควิชาพืชไร่ฯ คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ. : 239 หน้า.
- ณรงค์ เพ็งปรีชา 2521. มันสำปะหลัง. วัสดุเส้นใยแหล่งใหม่. กองวิจัยผลิตผลป่าไม้ กรมป่าไม้. กรุงเทพฯ. : 17 หน้า.
- ธนาคารกสิกรไทย 2522. มันสำปะหลัง. เอกสารวิชาการปีที่ 2 ฉบับที่ 1. ส่วนวิชาการสำนักบริหาร ธนาคารกสิกรไทย. กรุงเทพฯ. : 121 หน้า.
- บุญเกิด บุตตะ และสุรดี มุทราสินธุ์ 2532. การกำหนดราคาสินค้าเกษตรและปัจจัยการผลิตในประเทศไทย ว. เศรษฐกิจการเกษตรวิจัย. 12(33) : 25.
- พิชัย สราญรมย์. 2528. ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับมันสำปะหลัง : สำหรับการศึกษาระดับปริญญา. วิทยาลัยครูจันทบุรี. โรเนียว : 417หน้า. (SB 211 C3 W63 2528.)
- ฝ่ายวิจัยสินค้าเกษตรกรรมที่ 3 2534. ข้อมูลด้านการผลิตและการตลาดพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ. เอกสารเศรษฐกิจการเกษตรเลขที่ 34. กองวิจัยเศรษฐกิจการเกษตรสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. กรุงเทพฯ. : 18-19.
- สถาบันวิจัยพืชไร่ 2537. มันสำปะหลัง. กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. กรุงเทพฯ. : 210 หน้า.
- สมาคมการค้ามันสำปะหลังไทย. 1988. รายงานประจำปี 2531 (Year Book 1988). (HF 331 ก64 2531).
- สมาคมการค้ามันสำปะหลังไทย. 1990. รายงานประจำปี 2533 (Year Book 1990). (HF 331 ก64 2531)
- ศูนย์สถิติการเกษตร 2536. สถิติการเกษตรของประเทศปีเพาะปลูก 2535/36. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. กรุงเทพฯ. :
- อัมพร ชัยโหมด 2537. สถานการณ์การผลิตมันสำปะหลัง. ใน มันสำปะหลัง (สถาบันวิจัยพืชไร่) กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. กรุงเทพฯ. : 193 - 205.
- David Machin and Solveig Nyvold 1992. Roots, Tubers, Plantains and Bananas in Animal Feeding. Animal Production and Health Paper #95. FAO. Rome : 289 p. (SF 95 R66 1992)
- Edward J. Weber, James. H. Cock and Amy Chouinard 1978. Cassava Harvesting and Processing. Proc. of a workshop at CIAT, Cali, Colombia 24-28 April 1978. 84 p. (SB 211 C3 W67 1978)
- FAO. 1988. Root and Tuber Crops Plantains and Bananas in Developing Countries. Challenges and Opportunities. Plant Production and Protection Paper #87 FAO. Rome : 83 p. (SB 209 R66 1988)
- FAO 1989. Utilization of Tropical Foods : Roots and Tuber. Nutrition paper #47/2. FAO. Rome : 64 p. (SB 209 V83 1989)
- FAO 1990. Roots, Tubers, Plantains and Bananas in Human Nutrition. FAO. Rome : 85 p. (SB 209 R66 1990)

- Gabvielle Persley, Eugene R. Jerry and Reginald MacIntyre 1977. Cassava Bacterial blight. Report on a workshop at IITA, Ibadan Nigeria. 1-4 Nov. 1976. IDRC Ottawa : 36 p. (SB 211 C37 1927)
- Keating, B.A., J.P. Evenson and S. Fukai 1982. Environmental effects on growth and development of cassava (*Manihot esculenta* Crantz.) I, II, III. Field Crops Research 5 : 271-303.
- KKU. 1992. Final Report of the Improvement of Nutritive and Economic Value of Cassava Root Products. Dept. Animal Sci. Faculty of Agriculture, Khon Kaen University. Khon Kaen. : 188 p. (SF 99 K 56 1979)
- Martin, F.W. 1984. CRC Handbook of Tropical Food Crops. CRC Press Inc. Florida : 113p.
- Purseglove, J.W. 1975. Tropical Crops : Dicotyledons Vol. 1 and 2. Longman Grp., Singapore : 172-180.
- Williams, C.N. 1975. The Agronomy of the Major Tropical Crops. Oxford Univ. Press, Kuala Lumpur : 146-156.